

Uvod v načela arheološke stratigrafije (iz italijanske izdaje Harrisove knjige)¹

1.

Imena Edwarda C. Harrisa ne zasledimo v biografskih leksikonih svetovne arheologije, prav tako njegova dejavnost na znanstvenem področju v mednarodnih sredstvih obveščanja ne vzbuja velikega zanimanja. Vendar so začeli v zadnjem času upravičeno govoriti o vstopu sodobne arheologije v "harrisovsko fazo" (Carandini 1981, 33). V tem paradoksu dejansko ni protislovja: najbolj uglednih arheoloških objav, pa tudi odmevnejših oblik tiskane besede in elektronskih informacij veliki problemi metodologije običajno ne zanimajo, tudi takrat ne, ko ti nepovratno označujejo orodja, prakso in cilje raziskovanja. Znanstvena dela E. C. Harrisa ne preplavljajo miz strokovnih knjižnic, še manj pa postajališčnih časopisnih kioskov; njegova titulografija je le malo znana in v glavnem omejena na ne posebej razširjeno anglosaško periodiko; med osebjem velikih angleških arheoloških delovišč, ki so v zadnjih letih spremenila podobo arheologije v Verulamiju (S. S. Frere), Portchestru (B. Cunliffe), Wroxetru (Ph. Barker), Winchestru (M. in B. Biddle) - kjer je dalj časa deloval Harris - ga ne najdemo na vodilnih mestih. Vendar je njegovo ime že nekaj let prisotno na vseh tistih izkopavališčih, ki so sprejela "harrisovo matriko" oziroma "stratigrafski diagram", izraz, ki ga je kot prevod predlagal Andrea Carandini, prvi in izvirni razširjevalec teoretskih in praktičnih orodij britanske (harrisovske) arheologije v Italiji (Carandini 1981, 97 ss).

Izučen v šoli, ki jo je ob koncu šestdesetih let vodil Martin Biddle na velikem izkopavališču v Winchestru, je E. C. Harris v začetku naslednjega desetletja pričel oblikovati opisni pripomoček arheološke stratifikacije, ki je bil v mnogih pogledih revolucionaren in ki se je opiral na vpeljavo četrte, časovne dimenzije v sistem arheološke dokumentacije. Kakor pripoveduje Harris v drugem dodatku svoje knjige, se je priložnost ponudila zaradi potrebe po obvladovanju več kot deset tisoč stratigrafskih enot z izkopavanja v Lower Brook Street v Winchestru, ko je v množici človeških in naravnih posegov, ugotovljenih z arheološkim delom, ugotovil pot za razrešitev stratigrafske sekvence. Nuja torej, ki je zrasla iz potrebe po obvladovanju skrajnosti v postopku znanstvene raziskave, ker je obstajalo tveganje, da bodo te postale neobvladljive, saj je napredovanje izkopavalne

tehnike povečalo sposobnosti prepoznavanja posameznih dejavnosti kot se kažejo pod površino (stratigrafske enote).

Vsakdo, ki se v praksi ukvarja z načeli arheološke stratigrafije ve, da uporaba Harrisove matrike² nima nobenega smisla zunaj celovitega sistema vodenja arheološkega izkopavanja, v katerem vzpostavitev stratigrafske sekvence sledi primarni dejavnosti arheologa, to je prepoznavanju stratigrafskih enot, grafični in pisni dokumentaciji le-teh ter njihovih medsebojnih odnosov. Ta vzpostavitev predstavlja osnovni cilj arheološke raziskave, ki ji sledi zgodovinska interpretacija, včasih vzporedno z vsakdanjim izkopavalnim delom, ki ji matrika pomeni sistematiziranje in, v določenih okoliščinah, tudi načrtovanje. Ker stratigrafskega diagrama brez stratigrafskega izkopavanja ni, in ker je kompleksnost informacij, ki jih proizvaja stratigrafija, brez stalnega preverjanja s pomočjo njenega simboličnega diagrama čedalje težje obvladovati, je potreba po celovitem razumevanju sistema arheološkega dela zahtevala ne le kvalitativen preskok v definiciji njegovih osnovnih elementov, temveč tudi zdravilno kopel teorije na raziskovalnem področju, na katerem je tradicionalno anglosaško izkustvo pokazalo, da ne more več zadovoljivo nadzorovati napredka raziskovalnih metod, s katerimi se je upravičeno ponašalo.

Načela arheološke stratigrafije so izšla leta 1979, šest let po prvi aplikaciji matrike, in pomenijo njen logični razvoj ter dopolnitev. Zasnovano kot doktorska disertacija na londonskem University College, je Harrisovo delo prereševala komisija, katere član je bil med drugimi Philip Barker, ki mu dolgujemo prvi odlični priročnik nove britanske arheologije, ob nedavnem prevodu poznan tudi italijanskim bralcem (Barker 1981) (slovenski prevod je v pripravi - op. prev.). "V tem ni nič novega," je opozoril Carandini, "saj je pisanje priročnikov angleški običaj. Toda Harris je teoretiziral o načelih: v tem je velika novost, kajti Angleži že po tradiciji nenaklonjeno gledajo na vsako sistematizacijo njihovih vendarle dokaj urejenih dejavnosti" (Carandini 1981, 33). Upravičena je naslednja opomba: če torej Barkerjev priročnik o izkopavalnih tehnikah kodificira preobrat sodobne arheologije tudi v smislu nadgrajevanja Wheelerjeve metode (in se od sedemdesetih let dalje upravičeno govori o

post-wheelerjanski fazi), postavlja Harrisovo delo teoretske osnove celotni novi generaciji študij in terenskih raziskav.

Smiselno se je ustaviti ob naslovu knjige. *Načela arheološke stratigrafije* so nekaj povsem različnega od morebitnih *Načel stratigrfske arheologije*, ne toliko zaradi tega, ker bi se slednja formulacija nekemu, ki priznava, da mora biti arheološka terenska raziskava danes po definiciji stratigrfska, zdela tautološka, temveč zato, ker je poudarek v knjigi jasno in vztrajno posvečen prav konceptu stratigrafije kot prvi postavki arheološke dejavnosti.

Koncept stratigrafije očitno izhaja s področja geoloških znanosti: temu posveča Harris prvi del knjige in to ne zaradi vzpostavitve izgubljene povezave, temveč zaradi boljše izmere oddaljenosti koncepta stratigrafije od vzporednega koncepta, ki je bil v rabi v arheološki vedi. Naslov knjige je konsistenten, če upoštevamo, da to osnovno razlikovanje še danes ni sprejeto in so ga donekdavna celo povsem zanikali; da se je torej skozi geološko optiko ves čas gledalo tudi na področje arheološke stratigrafije. Harrisova raziskava se torej kaže kot *"poskus, da bi definirali načela arheološke stratigrafije, naloga,"* sledi pojasnilo, *"ki bi bila lahko izpeljana že pred več kot petdesetimi leti"* (Harris 1989, 13)³.

Teoretsko ogrodje dela je torej podano s formulacijo splošnih načel arheološke stratifikacije, izraženih v obliki zakonov (izvirne kontinuitete, izvirne horizontalnosti, superpozicije in stratigrfske sukcesivnosti): definicije le-teh najdemo v slovarju pojmov, ki ga je avtor uporabno uredil v tretjem dodatku. Posebnost arheološke stratifikacije, ki jo moramo kot predpogoj k njeni zgodovinski razlagi preoblikovati v stratigrfsko sekvenco, je še posebej vodila k predelavi zakona superpozicije⁴, ki naj upošteva negeološke prvine arheološke stratifikacije, kodificirane v zakonu stratigrfske sukcesivnosti. Ta zakon trdi, da *"ima vsaka stratigrfska enota mesto v stratigrfski sekvenci najdišča glede na svoj položaj med najnižjo vseh stratigrfskih enot, ki ležijo nad njo, in najvišjo vseh tistih, ki ležijo pod njo, in s katerima je v fizičnem stiku; vsa ostala razmerja superpozicije so odvečna"*; zakon je seveda osnovni temelj za urejanje matrike (stratigrfske sekvence) in pogojuje celoten sistem pisane in grafične dokumentacije izkopavanja, konec

koncev pa tudi tehniko raziskave, ki poleg tipologije fizičnih odnosov med stratigrfskimi enotami dopušča tudi formuliranje stratigrfskih odnosov (Carandini 1981, 264).

Harris razlikuje tri sektorje ali področja v arheološki stratigrafiji: prvo zadeva teorijo in njene komponente, drugo dokumentiranje, tretje pa koreliranje in faziranje pri izdelavi stratigrfske sekvence. Prvo področje, ki se ujema tudi s prvo fazo arheologovega dela na terenu, se pričinja predvsem z aplikacijo zakona stratigrfske sukcesivnosti, tako da lahko določimo komponente stratifikacije, ki jo razumemo kot kombinacijo plasti in interfacij (Harris 1989, 5. in 6. poglavje), torej stratigrfskih enot. Ta koncept stratigrfske enote pomeni ključno točko v novi britanski arheologiji. Prav Harrisu dolgujemo do skrajnih logičnih posledic izpeljan razvoj tistega procesa, ki ga je v tridesetih letih sprožil Wheeler v Maiden Castlu, kjer so prvič oštevilčili plasti v presekih, in se je nato nadaljeval v povojnem času, prav tako v britanskem okolju z v začetku še ločenim oštevilčenjem plasti in elementov; prvič je bilo to vpeljano tudi v Italijo sredi sedemdesetih let (Carandini 1977a in 1977b).

Pri razlikovanju med plastjo in elementom je prišlo do protislovja, ki je imelo številne pomembne posledice; prišlo je namreč do zmešnjave med *"relativno objektivnostjo posameznih dejanj in relativno subjektivnostjo posameznih interpretiranih aktivnosti"* (Carandini 1981, 79), ko so posebni stratigrfski elementi (*features*), ki so se pojavljali na izkopavanju, s slednjimi (razumljenimi kot vsota interpretiranih dejanj) pretežno sovpadali. Tu se je tako kot na drugih področjih predharrisovske stratigrfske arheologije kazal protisloven zaplet med opisnim in interpretativnim nivojem raziskave, v končni fazi torej zaplet med zgodovinskimi in nezgodovinskimi vidiki arheološke stratifikacije. Empirična razdelitev komponent stratifikacije po funkcionalnih kriterijih, to je uvajanje interpretativnih elementov že v trenutku določitve stratigrfske enote - takšna je bila podoba tradicionalne arheološke dejavnosti. To je pripeljalo poleg metodoloških neskladij do neurejenih in po nepotrebnem zapletenih sistemov poimenovanja komponent stratifikacije, ki so nekaterim arheologom prava poslastica, največkrat pa mučenje njihovih bralcev in študentov začetnikov, ki se izgubljajo v Babilonu plasti

IIB in IIIA, presekanih z jamo 8, naslanjajočih se na zid 6 v prostoru 5...

Vpeljava koncepta stratigrafske enote v veliki meri olajša delo arheologa, tako pri vodenju izkopavanja in urejanju njegove dokumentacije kot pri oblikovanju in interpretaciji stratigrafske sekvence. "*Proces stratifikacije*" piše Harris, "*je ciklus erodiranja in odlaganja..., zmes naravnih vzorcev erozije in odlaganja, prepletenih s človekovimi posegi v pokrajino, s kopanjem in gradnjo*" (Harris 1989, 51). Možno je torej rekonstruirati proces stratifikacije v trenutku, ko jo ugotovimo, izpeljati njeno stratigrafsko razgraditev v realnost, ki jo lahko kljub njeni kompleksnosti vedno povrnemo v njene osnovne komponente, tipologizirane in torej pripravljene za formalizacijo. Z zasledovanjem procesov akumuliranja, deponiranja in grajenja, ali obratno, procesov erozije, odzemanja in uničenja, bo vsaka stratigrafska enota pozitivna ali negativna, naravna ali umetna⁵.

Rekonstrukcija kompleksnosti arheološke stratifikacije v celoto stratigrafskih enot (katere ključni trenutek je prepoznavanje recipročnih stratigrafskih odnosov) in pomen, ki je pripisan konceptu interfacije, to je nematerialnim vidikom stratifikacije, temeljito spreminjata pravila igre v arheološki raziskavi. Tako kot vnaša Harris - glede na dotedanjo anglosaško tradicijo - novosti na teoretskem področju, postavlja tudi temelje za kodificiranje nekaterih značilnih pridobitev terenskih raziskav, ki so, še posebej v Veliki Britaniji, dozorele v času zadnje generacije.

"*Stratigrafsko izkopavanje*" piše Harris, "*je proces odstranjevanja plasti najdišča v obrnjenem zaporedju od njihove odložitve in to tako, da izkopavanja sledijo naravnim obrisom in obliki plasti*" (Harris 1989, 76). To drugo preprosto pojasnilo ne implicira le zgledne uporabe stratigrafske tehnike, temveč tudi temeljite spremembe stratigrafskih izbir, katerih posledica je (zavestno ali ne) vsaka arheološka dejavnost. Med najočitnejšimi posledicami zamisli izkopavanja kot prepoznavanja stratigrafskih enot (v njihovih celovitih oblikah, v njihovih okoliščinah) zavzema važno mesto strateška izbira izkopavanja velikih površin, to je izkopavanje na zelo obsežnih področjih, ki jih raziskujemo enotno, skupaj s tem pa tudi pravilno in potrebno vrednotenje grafične dokumentacije površin, kar je v bistvu premostitev Wheelerjeve

metode izkopavanja po kvadrantih in brezupne rabe vmesnih sten (ki jih Harris osmeši: Harris 1989, 76 - 80), katerih posledica je bilo prevladujoče posvečanje stratigrafski dokumentaciji presekov. Dokončno pride mo do spoznanja, da poteka razumevanje procesa stratifikacije, ki je očitno diahroničen fenomen, kar presek pogosto sugestivno in pretirano poudarja, preko definicije in prepoznavanja tistih sinhroničnih vidikov stratifikacije, ki jih je mogoče v celoti evidentirati in ovrednotiti le z, recimo temu, horizontalnim pojmovanjem stratigrafije. Tako prevrednotenje horizontalne stratigrafije pri vodenju in dokumentiranju izkopavanja, kakor tudi osrednja vloga preprostih tlorisov posamičnih plasti⁶ in kompleksnih "kompozitnih" tlorisov, sta ena najpomembnejših točk Harrisovega dela. Zanj je sicer značilna izrazita suhoparnost logičnega mišljenja in abstraktne razlage, vendar je pri utemeljevanju potrebe po teoretskem redefiniranju osnov, na katere se mora končno opreti do danes tako empirična veda, kot je izkopavalna arheologija, zelo prepričljiv.

Govorili so, da je Harris v določeni meri kodificiral dejavnosti (tako, da je o njih teoretiziral), ki so bile že prej razširjene v britanski arheologiji, na primer v arheologiji Biddlejev in Barkerjev, ki je povzela stratigrafsko prakso po Mortimerju Wheelerju. Vendar prinaša njegovo delo nekatere novosti tudi v primerjavi s to anglosaško arheologijo. Slišati je govornice o Harrisovi relativni osamljenosti v njegovem lastnem delovnem okolju: določen angleški *establishment* se morda še ni zavedel pomembnosti njegovih del⁷ ali pa so morda taki, ki občutijo instinktiven odpor ali sum do vsakega poskusa teoretiziranja načel. Bruno D'Agostino meni, da je v sodobni britanski arheologiji zasledil, recimo temu, dve vrsti miselnosti, ki bi ju lahko povezali z Edwardom Harrisom na eni in Philipom Barkerjem na drugi strani: ena obrnjena k standardizaciji postopkov in prežeta z močno željo po formalizaciji (Harris), druga manj toga, bolj gibčna, vsaj v smislu "miselne drža", željna "*podati izkopavalni postopek v vseh njegovih fazah razumljivo, tako, da natančno opisuje teoretske predpostavke, metode, težave*" (D'Agostino 1981, 15), vendar zaradi tega nič manj natančna v strogosti izkopavalne in dokumentacijske prakse (Barker). Ne vem, koliko je takšna konfrontacija upravičena (kar bomo morda bolje brali, kot bomo videli, v "italijanskem ključu"): zdi se mi, da se

novost Harrisovega teoretiziranja lepo vključuje v britansko tradicijo terenskega raziskovanja ter predstavlja ploden element njenega razvoja, ne pa le alternativo arheologiji, ki jo v kratkem lahko definiramo kot barkerjansko⁸. Ima pa vsaj eno prednost: ob tem, ko pomaga britanski arheologiji premostiti meje lastnega (plodnega) empirizma, ji pomaga odložiti krizmo izjemnosti s katero se včasih obdaja, da bi opravičila svojo neponovljivost. Harrisova knjiga torej prispeva k razumevanju dejstva, da *hic et nunc* visokega nivoja britanske arheološke prakse ni le plod posebnih zgodovinskih, kulturnih, klimatskih ali psiholoških okoliščin, temveč ga je mogoče uveljaviti *ubique et semper*.

Med *"detaljno prizadevnostjo, ki se lahko kaže tudi kot pretirana"*, na kar je opozoril D'Agostino (D'Agostino 1981), in iskanjem avtomatizacije v sledenju in registraciji njegovih podatkov, označenih kot lastnih harrisovski optiki, se dejansko lahko pojavijo elementi nasprotovanja. Vendar velja to le v tem smislu, da harrisovsko teoretsko stališče sviri pred tveganjem pretiranega ukvarjanja z nedotakljivim drobnjakarstvom in natančnostjo, ki ju poveličuje in izvaja Barkerjeva metodologija. V tem smislu lahko razumemo Harrisov polemični namig o *"obsedenosti z 'risanjem tlorisov' z najmanjšimi sestavinami zemlje na površini stratov"*, kar *"deloma pomeni, da niso sposobni razumeti, da so 'tlorisi' dokumenti o interfacijah, o površinah, in da se te kažejo kot obrisi površin, kot topografska površina, ne pa kot pedološko dejstvo"* (Harris 1989, 147)⁹. Harris nas še enkrat spomni na to, da mera s katero ocenjujemo globino in skrbnost arheološke raziskave ni toliko v natančnosti detajlov (ki je gotovo ne bomo očitali tistemu, ki se trudi, da bi jo dosegel, prav nasprotno) in še manj v oleografski zbirki (ki je lahko slučajna in selektivna) dela izkopanega terena, temveč v razumevanju in s tem neoporečnem grafičnem zapisu stratigrafskih odnosov. Glede pomembnosti tega znanstvenega cilja po drugi strani ni in ne more biti nikakršnega nasprotja med optikama, ki ju v okviru izkušnje nove britanske arheologije v splošnem poimenujemo po Harrisu in Barkerju.

2.

"V Italiji je mogoče diplomirati iz arheologije, imeti

uspeh na natečaju za direktorja zavoda za varstvo arheoloških spomenikov (soprintendenza archeologica) ali postati redni profesor za arheologijo ne da bi enkrat samkrat izkopavali, ne da bi se sploh kdaj ukvarjali z eksperimentalnim vidikom arheologije. Od tod izvira nazadovanje, neenotnost in samovoljnost izkopavalne prakse. Pozitivnih izjem ne manjka, navadno pa potrjujejo pravilo. Tako stanje relativne arheološke nerazvitosti, dejstvo, ki ga moramo priznati (in je večkrat v nasprotju z velikimi raziskovalnimi in kritičnimi sposobnostmi na drugih področjih znanosti o preteklosti, kjer italijanski strokovnjaki celo prednjačijo), ni značilno le za Italijo, temveč, tako se mi zdi, za celotno mediteransko arheologijo. To pa zaradi kulturne dediščine, ki je na tem mestu zaradi preobširnosti ne bomo pojasnjevali. Moramo pa si priklicati v spomin, da so se prav na obalah 'našega morja' dogajali največji arheološki zločini (v kolonijah in izven njih)".

S temi ostrimi in utemeljeno polemičnimi besedami se začel poročilo, s katerim je oktobra 1976 Andrea Carandini italijanskemu občinstvu na sedežu CNR¹⁰ prvič uradno predstavil teme moderne evropske, in posebej britanske arheologije. Poročilo je bilo naslovljeno *Contro lo sterro e per lo scavo* (Proti kopanju in za izkopavanje)(Carandini 1977b); na eni strani je Carandini pokazal izredno nizko raven arheoloških raziskovalnih posegov, kot jih na splošno izvajajo v naši državi, na drugi pa pojasnil nove elemente, ki so nastali ob plodnih stikih italijanske odprave v Kartagini¹¹ z britansko odpravo, ki jo je takrat vodil Henry Hurst. Ob tem je naštel nekaj ključnih točk:

- profesionalnost arheologa, ki deluje na izkopavanju neposredno, ne pa preko drugih, ki bi jih on delegiral;
- trajna homogenost metod in kvalitete posegov, ki vodijo v enotno in sedaj že ustaljeno raziskovalno tradicijo;
- vzpostavitev različnih arheologij prav preko poenotnih, ne pa različnih tehnik posega;
- dejstvo, da je Wheelerjeva metoda že presežena;
- razumevanje arheološkega izkopavanja tudi kot javne službe, iz česar izhaja potreba po premisleku o popolnoma novem načinu odnosov med znanstvenim raziskovanjem in civilno družbo.

Metodologije, značilne za britansko arheologijo, ki so

bile v tistih letih prvič skladno predstavljene v italijansko kulturno okolje, so ob angleški udeležbi izvajali na velikem arheološkem delovišču najdišča Settefinestre (Carandini in Settis 1979). Od takrat naprej se začenja počasno širjenje kriterijev novih metodologij, ugotavljanje njihovih možnosti prilagoditve italijanski danosti, soočanje z različnimi razmerami v naši državi in sčasoma očitno pozitivno vrenje, posebej pri najmlajših generacijah. Bistven in konkreten izraz tega približevanja italijanske arheologije najnaprednejšim evropskim izkušnjam¹² bo vzpostavitev sistema dokumentacije izkopavanja, ki se bo opiral na stratigrafske obrazce. Ti nadomeščajo stari dnevnik izkopavanja in jih razumemo kot spremljavo bolj sistematičnega stratigrafskega vodenja raziskave. Obrazci, ki so bili predstavljeni že leta 1976 in v naslednjih letih uporabljeni na nekaterih italijanskih izkopavanjih, dodelani torej tudi v luči zadnjih Harrisovih teoretskih prispevkov, bodo v naslednjih letih predmet razprave v komisiji, ki jo vodi Franca Badoni, in ki deluje na Istituto centrale per il catalogo e la documentazione (Centralni inštitut za katalog in dokumentacijo). Rezultate tega soočenja, na katerem so se sestali arheologi, delujoči na različnih področjih arheologije, so nedavno predstavili na srečanju *Come l'archeologo opera sul campo* (Kako arheolog deluje na terenu), ki ga je organizirala Facolta di Lettere e filosofia di Siena (Filozofska fakulteta v Sieni), pokrovitelj pa je bil Ministero per i Beni Culturali e Ambientali (Ministrstvo za kulturo in okolje). To je očiten, čeprav ne dokončen znak pozitivnega odgovora, ki ga dajejo nekateri deli italijanske arheologije na področju javne uprave in na univerzah, glede vzpostavitve novih metodologij in soočenja s tem povezanih tem¹³.

V ta okvir postopnega odkrivanja metod britanske arheologije se umešča najnovejši prevod priročnika Philipa Barkerja (založba Longanesi), katerega pobudnik je Mario Torelli. Lep uvodnik, ki priročnik predstavlja italijanski javnosti, je prispeval Bruno D'Agostino, izraža pa nadaljnji razvoj tega soočenja z danostmi britanske discipline, ki ga je sprožil najdojemljivejši del italijanske arheologije, in ki sedaj izstopa iz sicer plodnega, vendar utesnjenega okolja začetne izkušnje. Vse pogostejše srečevanje italijanskih in britanskih arheologov na terenu pa je gotovo nov element, tako za italijansko kot tudi za angleško arheologijo; ta ima zaradi enakovrednejšega

stika s stroko, ki se izvaja v naši državi, nedvomno številne koristi. V Italiji so se arheološke dejavnosti, ki jih vodijo angleške ustanove, pogosto razvijale v ozračju, ki je bilo italijanskemu kulturnemu okolju izrazito tuje, v katerega pa so se vendarle spuščale.

Ta izolacionistična drža, značilna za britanske navade včasih tudi na tem raziskovalnem področju, ne zmanjša vrednosti ostrih sodb, ki so jih ob soočanjih včasih izrekli o *"backwardness of Italian archaeology"*, in so jih nekajkrat celo zapisali, na primer O. G. S. Crawford pred približno dvajsetimi leti: *"The so-called archaeologists,"* je pisal Crawford ob predstavitvi *Field archaeology* v različnih evropskih državah *"let loose by the Italian Fascist Government on its North African possessions did no more than act as the advance agents of Italian tourism... Money for publication of results is more difficult; moreover, the compilation of a report, and the survey and the drawing of plans which that involves, is a far more laborious and less interesting task than watching others removing sand or soil from buried ruins. The archaeologist is thus encouraged to go on 'directing excavations' year after year, until arrears of publications pile up and overwhelm him. That has been going on all over Italy - at Ostia and Herculaneum and many other sites. The visiting archaeologist was forbidden to take photographs or to publish them if permission is granted, for fear of anticipating a report which never appears"* (Crawford 1960, 211).

Obtožba, ki ima korenine v oskrumbah italijanske kolonialne arheologije v Afriki, v resnici napada dejavnost, značilno za italijansko povojno arheologijo. Bralec bi ravnal slabo, če bi se zaradi neupravičene strpnosti do domovine čutil užaljenega. Dejstvo je, da so kritike, naperjene v določene ustaljene navade arheologije v naši državi, zadele v tarčo. Okoliščina, da ne morejo biti omejene le na Italijo, ne zmanjšuje njihove teže. Zavestno spoznanje o hudih pomanjkljivostih, ki so se tekom zgodovine oblikovale v razvoju naše arheologije, je sedaj čedalje bolj razširjeno in predstavlja enega od potrebnih predpogojev za premostitev nakopičenih zamud. Temu spoznanju se, kot smo že omenili, pridružuje primat, s katerim se naše zgodovinsko raziskovanje na drugih področjih znanosti o preteklosti, pa tudi same arheološke stroke upravičeno baha. Ne gre torej za to,

da bi se posipali s pepelom, niti za to, da bi gojili nagnjenje do vsega tujega, ali pa vnaprej obrekovali stvari v naši hiši. Gre za to, da dozori prepričanje o ključnem pomenu problema metode in o nuji, da se teoretsko, praktično in, rekel bi, institucionalno opremimo za opravljanje novih nalog, ki čakajo prenovljeno arheologijo.

Povsem prav ima D'Agostino ko zatrjuje, da *"je potrebno priznati, da je italijanska arheologija dalj časa zaostajala glede obdelave teh problemov (to je funkcije tehnike), kar so izvedli drugod, in kar je ostalo (z nekaterimi izjemami), predvsem od prihoda fašizma do šestdesetih let, na izjemno nizkem kulturnem nivoju"*, prav ima, ko pojasnjuje, da *"je glede na dobre tradicije proučevalcev prazgodovine ostala na področju klasične arheologije raven v splošnem zelo nizka, posebej v zvezi z vsakdanjo prakso zaščitnih posegov, prav tako pa se tudi ni izoblikoval poklic terenskega arheologa"* (D'Agostino 1981, 14, 24); in pravilen je njegov poskus periodizacije, ki postavlja bistven premik v naši arheologiji prav v sedemdeseta leta. Iz tega dogajanja jasno izhaja potreba po raziskovalni politiki in na popolnoma nov način zasnovani zaščiti, pri kateri ne sme manjkati oblikovanje novega poklica: *"tesna zveza namreč povezuje"* navaja D'Agostino, *"zgodovino izkopavalnih tehnik ter samosvoj način razumevanja arheologije in preteklosti"*. To je zveza, ki se jo pogosto zanemarja in ki bi ji morali posvečati stalno pozornost¹⁴.

Leta 1970 je Massimo Pallotino, čeprav z eksplicitno konzervativnega stališča, večkrat spodbujal k razpravi v italijanski arheologiji, pri čemer je postavljaj v ospredje potrebo po programiranju raziskovalnih in zaščitnih dejavnosti. Predložil je zamisel o 'izkopavalni listini'¹⁵, neke vrste pogodbi, ki bi urejala tehnično-znanstvene in administrativne dejavnosti pri terenskih raziskavah. Čutili je bilo potrebo po brzdanju poplave izkopavanj (stara utopija, ki bo takšna tudi ostala, vse dokler ne bo nekdo, ki ima v rokah najpomembnejše vzvode arheološke moči, ponudil ustrezen primer dobrega izkopavanja na podlagi programa) in skupaj s tem po poenotenju dejavnosti (to je bil najkonstruktivnejši del predloga). Pallotino je še posebej pozival k temu, naj bi se strogo izvajalo načelo, da morajo arheološko izkopavanje *"vedno voditi in ga spremljati arheologi strokovnjaki"* (Pallotino 1970). Ta zahteva je bila znak zaostanka v itali-

janskih razmerah, kjer je bila praksa podeljevanja dovoljenj za izkopavanje ustanovam ali posameznikom brez znanstvene usposobljenosti očitno zelo razširjena. Toda če se ustavimo ob tej izjavi, je Pallotinov predlog kljub formalni neoporečnosti pokazal na neupoštevanje dejstva, da kvalifikacija arheologa strokovnjaka ni definirala (tako tedaj kot tudi danes) terenskega delavca, razen v birokratskem ali akademskem smislu, in gotovo ni zagotavljala njegove specifične profesionalne kvalifikacije. Z drugimi besedami: kdo naj bi arheologu strokovnjaku podelil arheološko dovolilnico, ki bi omogočala izpeljavo in vodenje arheološke (to je stratigrafske) raziskave od začetka do konca? Problem je ostal odprt, še več, niti načrt še ni bil.

V naši državi ob ustanovah, kakršni sta Istituto centrale per il restauro (Centralni inštitut za restavriranje) in Istituto per il catalogo e la documentazione (Inštitut za katalog in dokumentacijo), ne obstaja ustrezna ustanova za izkopavanje in topografsko rekognosciranje. Večkrat postavljena zahteva (Carandini 1977a in 1977b; Carandini in Settis 1979, 104), da jo je treba ustanoviti, se v precejšnji meri umešča v nadaljevanje stalnih zahtev po večji učinkovitosti in kontroli nad izkopavalnimi dejavnostmi, ki jih je svojčas predložil Pallotino. Hkrati pa označuje velika razlika med tedanjimi pozicijami in novimi zahtevami, kulturni in politični prepad med različnimi področji sodobne italijanske arheologije. Zahteva po Centralnem inštitutu za izkopavanje, ki naj usmerja in koordinira oblike znanstvenega posega na terenu, in vzporedna zahteva po globalni reformi revije *"Notizie degli scavi"*, najbolj prestižne in najbolj akademske izmed tradicionalnih italijanskih arheoloških revij (Carandini 1981, 212), temeljita na odločni metodološki predpostavki, stratigrafski arheologiji, ki je popolnoma odsotna v kulturnem kontekstu, iz katerega sta pred več kot desetletjem izšli Pallotinova analiza in predlog. Njegova nezaupljiva drža do stratigrafskih metod ne predstavlja nobene skrivnosti (Pallotino 1963, 129-130; cfr. Manacorda 1982a, 109-110). Tradicionalna italijanska arheologija je vedno kazala slepo nasprotovanje razširjanju stratigrafskih metod, ker ni nikoli globlje in celoviteje razumela njihove prave vsebine. Razkol, ki se danes kaže med interesi in vedenjem tistih sektorjev, ki jih sestavljajo nove generacije arheologov, in interesi ter vedenjem njihovih učiteljev (v birokratsko-akadem-

skem smislu), je mogoče razumeti skozi zgodovino naše arheologije v tem stoletju, beremo pa jo tako, da sledimo niti metodološke debate. To razmišljanje se je šele začelo. Mnogo vidikov bo treba še poglobiti, mnogo mitov pregledati, mnogo sodb ponovno upoštevati.

3.

Zmagoslavje je bilo dolgo ena najbolj zahrbtnih slabosti italijanske arheologije, tudi pred in po pravi zmagoslavni orgiji v dvajsetih letih fašizma. Pogosto se je breme načrtno ali slučajno pridobljenih najdb, katerih količina se je z novimi generacijami večala, mešalo s stalnim napredkom v raziskovalnih tehnikah, v metodologijah analiz, v sposobnosti povzemanja tistih sadov zgodovinskih informacij iz izkopavalnih podatkov, ki so vedno neposredno proporcionalni z natančnostjo in korektnostjo znanstvenega pristopa. Ta napredek se je skozi eno stoletje arheoloških aktivnosti nedvomno uresničil, vendar se je izmenjeval z dolgimi, dramatičnimi obdobji mirovanj, zapletov in spodrseljavev (Manacorda 1982b; cfr. tudi Manacorda 1982c).

Tudi poročila nekaterih največjih predstavnikov akademskih ved so se zelo redko ukvarjala s tem odločilnim vidikom in so se največkrat pustila zapeljati nekritičnemu navdušenju, ki je bilo izraz nekega splošno razširjenega mišljenja. To velja za obračun prvega petdesetletja združene Italije, ki ga je podal G. Ghirardini leta 1912, ter za obračun prve polovice 20. stoletja, ki ga je podal G. Becati v čast Croceju (Ghirardini 1912; Becatti 1950). Tako je tudi ob številnih drugih prilikah znanstvene ali poljudne narave. Zgodovine arheologije, ki so se pojavile v zadnjih desetletjih, so v glavnem označene kot zgodovine odkritij in kot študije (ne pa kot metode študija), kot sezname velikih, srečnih podvigov, ki so jih vodili nenadzorovani in nenadzorljivi specialisti (ne ve se, kje so se izšolali), vsi pridni, vsi predani, od Schliemanna naprej, v iskanju resnice, vsi učenjaki. V tem zboru se je trditev R. Bianchi Bandinellija, da "je neizvedeno izkopavanje boljše od tistega, ki je opravljeno slabo, ali od izkopavanja, ki ostane neobjavljeno," lahko zdela neuglašena¹⁶. Potreba po zgodovini naše discipline, ki naj bo zgodovina arheologije in njenih protagonistov, se torej čedalje bolj kaže kot pogoj za dvig teoret-

ske razprave in samega znanstvenega nivoja raziskave.

Barker je posvetil nekaj strani svojega priročnika razvoju izkopavalnih tehnik v Angliji in v drugih raziskovalnih centrih severne Evrope (Barker 1981, 30 ss). Izkopavanja, ki jih je vodil Pitt-Rivers v Cranborne Hase, označujejo med leti 1881 in 1896 začetek moderne arheološke dejavnosti: to je vse prej kot premočrtna pot, ki pozna tudi v Veliki Britaniji med neposrednimi nasledniki Pitt-Riversa zastoje in trenutke negotovosti; tudi pri slavnem Flindersu Petrieu, avtorju priročnika iz leta 1904, posvečenega *Methods and Aims in Archaeology*. Izid drugega angleškega priročnika iz leta 1915, katerega avtor je J.P. Droop, je za Barkerja znak nazadovanja metod in določene stratigrafske zablode glede na izkušnje Pitt-Riversa. E. C. Harris se s takšno oceno ne strinja: njegova negativna sodba o Petrievih postavkah je podobna Barkerjevi, dejavnosti Pitt-Riversa pa ne pripisuje nekega posebnega prispevka k razjasnitvi koncepta arheološke stratigrafije, kar se je pojavilo na nekaterih straneh in risbah pri Droopu. Kot vidimo, imamo opraviti s pomembnim nesoglasjem v mnenju dveh najpomembnejših predstavnikov moderne stratigrafske arheologije, kar si deloma razlagamo z večjim poudarkom, ki ga Barker posveča strateškemu vidikom pri vodenju izkopavanja in pri natančnosti njegove dokumentacije, medtem ko ga Harris posveča vidikom teoretske in praktične definicije arheološke stratigrafije. Deloma pa si to razlagamo z razumljivo protislovnostjo, ki je označevala podobo discipline, ki je skušala v začetku tega stoletja definirati svoje metode po obdobju pijanosti v drugi polovici 19. stoletja (z začetkom prvih velikih kolonialnih arheoloških podvigov v Sredozemlju in na Bližnjem Vzhodu).

V letih, v katerih Petrie in Droop objavita svoja priročnika, sledimo tudi v Italiji samotarski in izjemni dejavnosti Giacoma Bonija (Boni 1901), za katero (če nas ne preseneča, da je prezrta v morda nekoliko anglocentričnih delih Daniela) nam je žal, da se o njej ne razmišlja in je morda neznan cel Harrisu. Toliko bolj, ker so na kulturno osebnost in znanstveno oblikovanost Bonija v najplodnejših letih močno vplivali njegovi stiki s pozitivistično evropsko kulturo in še posebej z Anglijo¹⁷.

Na tem mestu ne moremo pregledati vseh postaj, ob katerih se je britanska arheologija približevala strogi

raziskovalni metodi. V tridesetih letih se je z izkopavanji Mortimerja Wheelerja v Maiden Castlu uveljavila nova metoda, ki je poleg temeljite spremembe v načinu arheološkega pristopa na terenu, prinesla na izkopavalno delovišče tudi znanstveno pojmovanje organizacije dela. Danes se kaže ta metoda (katere zgodovinska vrednost ni diskutabilna) kot zastarela: Andrea Carandini je povzel njene omejitve, s katerimi, vsak iz svojega zornega kota, soglašata tako Barker kot Harris (Carandini 1981, 61-64; Harris 1989, 104 ss). Posebej Barkerjeva kritika je bolj kot proti Wheelerju¹⁸ naperjena proti temu, kar bi lahko definirali kot wheelerizem, torej proti tisti dejavnosti, ki je prenesla wheelerjansko optiko (izkopavanje po kvadrantih, uporabo vmesnih sten, privilegirana presekov nad tlorisi,...) na premajhne stopnje posega. Na takšne torej, pri katerih so se (ob odsotnosti širšega vpogleda v izkopavalno področje) pomnožila tveganja za vertikalno pojmovanje metode: dejavnost, ki je komajda kazala na površno stratigrafsko znanje wheelerjanskega izvora in ki je bila videti preveč podobna tradiciji sondiranja, vzorčenja, tipični za monumentalno arheologijo, kakršno je praktical in o njej teoretiziral na primer Amedeo Maiuri ter številni drugi njegovi sodobniki in nasledniki, ki so izkazovali sistematično nerazumevanje prave narave stratigrafskega raziskovanja (Maiuri 1937; o njegovi metodi cfr. Manacorda 1982a).

V Italiji Wheelerjeva metoda ni nikoli uspevala. Njegov priročnik *Archaeology from the Earth* (Arheologija iz zemlje)(katerega naslov je tako rekoč kot neke vrste posmrtni poklon ponovno uporabil Carandini v *Storie dalla terra* (Zgodbe iz zemlje): vendar prehod od arheologije k zgodovini implicira mnogo več kot le spremembo termina), ki je izšel v daljnem letu 1954, v Italiji ni bil preveden. Vendar so bila prav to leta, v katerih je upravičeno slavna Ceramova knjiga *Civiltà sepolte*, ki jo je v Italiji prevedla založba Einaudi¹⁹, zlahka osvojila tržišče. Založniška politika bi morala biti glede arheologije natančno proučena, saj nas lahko približno seznanimo o razdalji neke pretežno zgodovinsko-književne kulture od bolj perečih in aktualnih tem znanstvene diskusije v arheoloških disciplinah, hkrati pa tudi o slepoti ali dezinformiranosti arheologov glede resnično najvažnejših motivov za pravilno objavljanje. Vprašati se moramo, zakaj ni v Italiji odgovorna oseba nikoli predlagala pre-

voda Wheelerjeve knjige.

Civiltà sepolte z uvodom R. Bianchi Bandinellija vsekakor ni hotela predstavljati nadomestka priročnika o izkopavalnih tehnikah; tako pretenzijo pa je imela druga knjiga, ki jo je dve leti kasneje ista založba posvetila arheologiji v lepo odetem okviru *Saggi* (eseji). Združila je dve deli Leonarda Wooleya, slavnega izkopavalca Ura, in tiskala knjigo z očarljivim naslovom: *Il mestiere dell'archeologo* (Poklic arheologa)(Woolley 1957). Drugi del knjige, ki nosi naslov *Come si scava* (Kako kopljemo), je prevod majhnega priročnika *Digging up the Past*, ki ga je, v tem času že priletni, Woolley uredil še v času, ko je Wheeler objavil priročnik nove arheologije. Le malo družijo knjigi teh dveh baronetov. Strani, na katerih Woolley opisuje izkopavalne dejavnosti na mezopotamskih *tellih*, kažejo sliko, ki je toliko bolj zanimiva, kolikor bolj iz prve roke odslikuje nezavedanje o faraonski tradiciji kolonialne arheologije, pri kateri je ekipa petih oseb vodila do 300 izkopavalcev²⁰. Strani iz *Digging up the Past* sodijo v leto 1930 in so torej starejše od wheelerjanske revolucije. "Ko so mi predlagali, da jih posodobim," piše Wooley v uvodu ponatisa, "...sem si predstavljal, da bo to po preteku skoraj četrto stoletja zahtevalo mnogo dela. V resnici ni bilo tako. Če bi obravnavali resnične rezultate arheoloških raziskav, je gotovo, da bi moral večji del ponovno napisati..., vendar sem se tu ukvarjal z načeli ter metodami in te se malo ali nič ne spreminjajo" (Woolley 1957, 110). In vendar se je v istem letu revolucionarna Wheelerjeva metoda že začela kazati kot neustrezna očem tistih pionirjev, ki so v petdesetih letih postavljali temelje nove post-wheelerjanske arheologije (Barker 1981, 33 ss).

Če nihče ni poskrbel, da bi se Wheelerjeva metoda v primernem času razširila po Italiji, so jo v Franciji (sicer državi, ki v zvezi z raziskavami na terenu pozna probleme zaostanka, podobne tistim pri nas²¹) uvajali od začetka šestdesetih let in je imela v Paulu Courbinu žilavega zagovornika nasproti blokadam predsodkov, s katerimi se je vpeljava bolj znanstvenih raziskovalnih metod srečevala tako v Parizu kot v Rimu (Courbin 1969 in 1971).

Courbinovo razumevanje Wheelerjeve metode (Courbinu gre nedvomno zasluga za njeno širjenje in razlaganje) pripada temu, kar smo imenovali wheelerizem: ne

manjka le horizontalno razumevanje stratigrafije (ki je namreč ena od post-wheelerjanskih metodoloških novosti), temveč so vse najbolj tvegane pomanjkljivosti Wheelerjevega sistema poudarjene v omejenem razumevanju izkopavanja, zaprtega v kvadrant, zasidranega v vertikalni presek, s stalnimi predhodnimi vrtnji s poskusnimi sondami in še vedno poverjenega delavcu (Courbin 1969, 89), z močno zmedenim pogledom na odnos med plastmi in interfacijami, ki ga bo osvojila šele sodobna arheologija²².

V Italiji je po prevodu (1966) knjige *Begining in Archaeology* Kathleen M. Kenyonove, ki je končno vpeljala termine Wheelerjevega sistema, prišlo v začetku sedemdesetih let tudi do prevoda knjige *Manuel pratique d'archéologie* Louisa Frédéricica - delo ne toliko izkušnega, militantnega arheologa, temveč (kot se sam opredeljuje) "popotnika, umetnostnega zgodovinarja,... 'arheografa'" (Frédéric 1980, IX), ki se razodeva kot tipični predstavnik wheelerizma²³. "Izkopava se predvsem zaradi študija stratigrafije", upravičeno zatrjuje Frédéric; le da je njegov koncept stratigrafije (Frédéric 1980, 160-161) očitno še 'geološki' in ne upošteva (toliko manj na teoretskem nivoju) druge polovice neba, to je interfacij.

Italija ni imela svojega Courbina, je pa imela nekaj precej različnega in izvirnega v delu Nina Lamboglie. Mislim, da bo čas postavil njegov znanstveni prispevek na mesto, ki ga zasluži, potem ko je njegova dejavnost dolgo časa ostajala omejena na oazo, kamor ga je izgnala akademska arheologija, ki se od Lamboglie ni hotela nikoli učiti. Akademska izolacija (njegovo izobrazbeno oblikovanje in naivna nacionalistična vera lahko prispevajo k večji minljivosti nekaterih vidikov njegove zgodovinsko-antikvarne dejavnosti) Ninu Lambogli ni preprečila, da bi v Italiji dolgo učil in se s tem obračal k mladim (cfr. Carandini 1981, 32-33, 60, 70, 113 in Manacorda 1982a, 104-108).

Na tem mestu se želimo spomniti le dveh vidikov Lamboglievega dela, ki sta umeščena v celoten razpon njegove dejavnosti in ki sta dobro razvidna na izkopavanju, ki ga je vodil v šestdesetih letih za Kurijo v Rimu (Lamboglia 1964/65). Ob tej priložnosti je hotel v centru mesta vzpostaviti strogo stratigrafsko delovišče, da bi tako rekoč opravil neke vrste obnovitveno *Iustratio* tiste

ga delca tal v Rimu, ki so ga tako nasilno uničila izkopavanja v tridesetih letih ob sami Kuriji, na Cezarjevem in na imperialnih forumih²⁴. Pokazati je hotel, da je stratigrafija pogled, ki ne pozna časovnih omejitev, in je tako izvajal tisto sodobno arheologijo, ki se danes čedalje bolj kaže kot nujna prehodna točka nove urbane arheologije (Hudson 1981; Manacorda 1982d). V isti zvezi je Lamboglia (poleg prvega cilja, katerega namen je "prikazati mladim arhitektom in tudi arheologom (moj poudarek) način analiziranja serije struktur, postavljenih ena nad drugo v prostoru in času...") meril še k drugemu cilju, "to je spoznati, tu v srcu mesta, pravo 'facies' keramike in izkopanega materiala iz različnih obdobj, ki v taki raziskavi lahko vodijo ne k maloštevilnim izoliranim predmetom ali fragmentom 'prvakom' ali k tako imenovanim stratigrafskim vzorcem omejene velikosti, temveč k celotni lestvici stotih in tisočev zbranih fragmentov, ki jih selekcioniramo in klasificiramo glede na zanesljivo stratigrafijo ter dobro ugotovljene arheološke in gradbene stopnje na terenu" (Manacorda 1982d, 121-122).

Lamboglia je torej stratigrafskim raziskavam pripisoval eksplicitno nalogo postavitve temeljev nove keramografije in sicer glede na optiko, ki je premostila ozek in vendar važen operativni vidik stratigrafske datacije spomenikov preko najdb, ki so povezane z njimi, vendar je to izzvalo mučen sarkazem v arheološkem *establishmentu* tistega časa²⁵. Ta pogled je bil usmerjen tudi k vzpostavitvi novih temeljev študija antične materialne kulture (čeprav je bil ta izraz tuj njegovi terminologiji). Predstavljal je odmik (ki se ne pojavi šele tedaj, temveč že od konca tridesetih let dalje) od Maiurijeve metode, od tiste, ki je bila kljub vsemu najboljši izraz v Italiji uradno sprejete terenske raziskave, ki jo lahko definiramo kot parastratigrafsko, saj ni vsebovala teoretskih predpostavk, glede obsega na terenu je bila absolutno omejena ('izkopavanje pod površino') ter pomanjkljiva in selektivna pri orodjih, ki jih uporabljamo v stratigrafski dejavnosti²⁶.

4.

Lamboglio so opredelili kot post-wheelerjanca *ante-litteram* (Carandini 1981, 33, 60). Njegova metoda ni pred-

videvala togih wheelerjanskih geometrij in jih je celo preseгла; kljub temu, da se je še vedno močno opiral na vertikalno stratigrafijo, torej na presek, njegovega izkopavanja ni omejevala mreža vmesnih sten in kvadrantov, temveč se je to prilagajalo topografski oblikovanosti najdišča.

Trditev, da je s sedemdesetimi leti moderna arheologija vstopila v post-wheelerjansko obdobje, ne sme povzročati posebne zmede: tudi pri najbolj trdnih zagovornikih Wheelerjevega sistema si je utrla pot prepričanje o potrebi po njegovem razvoju (Courbin 1971, 51). Ta razvoj nedvomno implicira tudi prečiščenje tehnik stratigrafske raziskave, ne pa spremembo stratigrafske narave raziskave, ki je z Wheeler-Kenyonovo izkušnjo že povsem sprejeta. Z drugimi besedami, premostitev Wheelerjevega sistema ne vključuje procesa izkopavanja in se predvsem nanaša na strategijo izkopavanja. To pojasnilo o razlikovanju med strategijo in procesom je eden od prispevkov, za katerega moramo biti Harrisu zelo hvaležni.

"Lahko razlikujemo dva vidika arheološkega izkopavanja," piše namreč Harris. *"Prvi je strategija ali načrt vodenja izkopavanja... dokaj ločena od procesa, s katerim izpeljemo samo izkopavanje. Obstajata dva procesa izkopavanja, arbitrarno in stratigrafsko... Pri arbitrarnem izkopavanju gre za odstranitev zemlje v celoti in to na kakršenkoli način, ali pa za izkopavanje izmerjenih režnjev ali nivojev vnaprej določene debeline. Stratigrafsko izkopavanje je proces, pri katerem odstranjujemo arheološke depozite v skladu z njihovimi individualnimi oblikami, obrisi ali reliefom... Oba lahko uporabimo pri številnih različnih strategijah... V zadnjih dveh stoletjih so preizkusili številne strategije, pri tem pa uporabljali le dva procesa"* (Harris 1989, 32-33).

Če predpostavimo, da avantgardna strategija sama po sebi ne pomeni jamstva za stratigrafsko vodenje raziskave, in obratno, da uporaba sistema, ki ga imamo danes za zastarelega, kot Wheelerjevega, absolutno ne implicira sprejetje nestratigrafske metode izkopavanja, moramo še reči, da ima lahko eksperimentiranje z naj sodnejšimi izkopavalnimi strategijami (te se najznačilneje izražajo z izkopavanji velikih površin) zelo velike posledice na področju kvalitete raziskave in torej pri temeljitosti in celovitosti zgodovinskih informacij, ki nam jih

izkopavanje lahko nudi.

Širjenje izkopavanja velikih površin je fenomen zadnjih petnajstih let²⁷. Kodificirana v nedavno izdanem Barkerjevem priručniku in izpuščena v Harrisovi knjigi (Harris se načrtno ne ukvarja s strateškimi vidiki izkopavanja, temveč analizira vidike procesa - kakor koli, cfr. Harris 1989, 36, Sl. 4) izbira izkopavanja velikih površin še ni postala del skupnega bogastva arheologij različnih evropskih držav. Vztrajno so naklonjene sondam manjših razsežnosti in vmesnim stenam, ki nudijo gotovost, in se tudi na področju izdajanja priručnikov, kot v primeru novejšje knjige De Bouarda, nagibajo k ohranitvi salomonske distance med obema strategijama, kar, po mojem mnenju, običajno razodeva bolj bojazen pred novim kot pa preišljeno analizo prednosti in slabosti različnih strategij (De Bouard 1975, 206-207; cfr. tudi Ferdière 1980, 47 ss).

Ob vsem navedenem ne smemo misliti, da lahko zahtevam modernih stratigrafskih načel ugodimo z vsesplošno zdravilnostjo strategije velikih površin. Glede tega je Harris zelo jasen (Harris 1989, 43): kritika, gotovo ne Barkerju, morda pa začetnemu 'barkerizmu', ki ponovno tvega, da bo strategijo pomešal s procesom izkopavanja?

5.

Harrisovo delo je v celoti naravnano h kronološkimi, topografskim in nezgodovinskim vidikom stratifikacije, na katere se nanašajo tista načela arheološke stratigrafije, ki so splošno uporabna, v kolikor so nezgodovinska. Stratigrafsko branje terena in njegova zgodovinska interpretacija sta torej popolnoma ločena in je njuno razlikovanje teoretsko utemeljeno. To jasno razlikovanje med dvema deloma raziskave ne smemo razumeti kot nesmiseln poskus vzpostavitve hierarhije, ampak kot odločno postavljen poudarek o potrebi, da se arheološka stratigrafska disciplina dokončno, tako v metodah kot v pripomočkih, postavi ob bok sorodnim znanostim v smislu nove, zrelejše in plodnejše sestave različnih znanj. O teh temah se je že večkrat s temeljitimi analizami izrekel Andrea Carandini: ne bomo se torej zaustavljali ob njihovi nadaljni razlagi. Pozornost bralca pa želimo pritegniti k važnemu zapletu, v katerega sta neposre-

dno vpletena arheolog in njegovo profesionalno oblikovanje.

V trenutku, ko so z zgledno logično strogostjo izločeni nezgodovinski vidiki arheološke stratifikacije in so celo definirana splošno uporabna načela, pride tudi do opisa novega profesionalnega lika, ki je nedvomno neznan v italijanskem okolju in veliko bolj domač anglosaškim krogom: lik arheologa, specialista za stratigrafijo, mnogo bolj veččega prepoznavanja stratigrafskih odnosov in ugotavljanja interfacij kot interpretiranja, na primer, najdb iz plasti. Gre torej za (po nedavni posrečeni definiciji) *"specialista v ikonografiji izkopavalnih in gradbenih dejavnosti"* ali za *"tipologa naravnih in človeških posegov na terenu"* (Carandini 1981, 46). V trenutku, ko tak specialist spozna univerzalnost zakonov arheološke stratifikacije, se mora počutiti udobno na vsakem najdišču prav zaradi tega, ker posamezni vidiki vsakega izkopavanja, povezani s kronologijo in kulturo na najdišču, ne vplivajo na stratigrafsko interpretacijo (Harris 1989, 49 - 50): njegova primarna naloga je identifikacija enot, ki sestavljajo stratifikacijo, in ugotavljanje stratigrafske sekvence, ki bo v trenutku faziranja in periodizacije razdeljena na podlagi kronoloških in kulturnih indikacij. Te dopuščajo, da umestimo v zgodovinski proces informacije, povzete z izkopavanja (Harris 1989, 112 - 115).

Glede profesionalne uvrstitve tega lika delavca na terenu, same dopustnosti njegovega obstoja takšnega, kakršen je, njegovih odnosov s tradicionalnim likom militančnega arheologa, kot se je zgodovinsko razvijal v Italiji, je razprava odprta. Gre za vprašanja metodologije posega in vprašanja definicije narave, horizontov in ciljev arheoloških disciplin, pri katerih so v krizi postavke, usmerjene k problemom vsebine ne pa metodologij, in ki so osnova aktualnemu kanoničnemu razlikovanju med *arheologijami*, prazgodovinsko, protozgodovinsko, klasično, krščansko, srednjeveško itd. Postavi se torej vprašanje razprave o sponah in ovirah, ki so vse predolge omejevale možnost razvoja in stika med posameznimi sektorji, ločenimi na področju raziskave, vendar večkrat tesno povezanimi in postavljenimi drug nad drugim v stratifikaciji arheološkega najdišča.

Bruno D'Agostino priznava teoretsko osnovanost Barkerjeve trditve, po kateri najdišča ali spomeniki iz različ-

nih obdobj ne zahtevajo različnih tehnik izkopavanja (Barker 1981, 75), izpodbija pa njeno praktično uporabnost.

"Gotovo je možno izvajati pravilno izkopavanje na neznanem področju," piše D'Agostino. *"Vendar pa vsak arheolog, ki mu je domače neko najdišče ali nek poseben kulturni vidik, ve, kako je njegov način izkopavanja postal postopoma manj nepopoln in kako je sčasoma ob postopnih približkih spoznal, na kakšen način se mu kažejo pričevanja. Ko izkopavamo to, kar poznamo, razpolagamo z miselnimi zvezami, z modeli, ki nam dopuščajo ovrednotenje vsakega podatka, vsakega še tako majhnega znamenja, ne da bi se zaradi tega postavljali nad samo pričevanje... Jasno, metoda izkopavanja in registriranja najdb se ne spreminja"* (D'Agostino 1981, 22-23).

D'Agostinijeva trditev je resnična in modra, kar, mislim, lahko preverimo z izkušnjo vsakogar, ki se je soočil z večkratnim vračanjem na določeno najdišče ali stratigrafski kontekst s čedalje bolj prečiščenimi in preudarnimi pogledi. Potrebno pa je poudariti naslednje: če je res, da se največkrat zgodi, da najdemo to, kar iščemo, bi le morali priporočati metodo, po kateri iščemo to, kar najdemo (Carandini 1981, 47); to se pravi, da ubremo nasprotno smer od tiste tvegane selektivnosti v raziskovanju, ki je bila pogosto značilna za klasično italijansko arheologijo v odnosih z drugimi arheologijami ali z določenimi sektorji v okviru nje same.

Včasih se dogaja, da se zmeden odnos do podobe arheologa, kakršno je očrtala barkerjansko-harrisovska arheologija, sprevrže v skrajno stališče, ki je dejansko naravnano k zanikanju profesionalne funkcije stratigrafskega izkopavalca in po drugi strani k privilegiranju drugega, zgodovinsko-eruditivnega vidika (v najboljšem pomenu besede) profesionalne usposobljenosti arheologa. *"Rem tene, verba sequuntur"* nam daje misliti: če imamo opraviti z historično problematiko, si zastavimo pravilna historioografska vprašanja in dobimo v roke ključ za odpiranje arhiva, zakopanega v zemlji. Vendar je perspektiva lahko obrnjena: *"rem tene"*, če imamo konkretno stvarnost stratigrafske sekvence, *"verba sequuntur"*, bo sledila jasnejša in temeljitejša zgodovinska interpretacija. Toda prevladujoča praksa v naši državi hoče prvo izbiro: pravilna predpostavka izvajanja izkopavalnih

raziskav (tako, da mislimo na problem, ne pa na željo po uveljavitvi ali akademskemu prestižu) ne sme dopustiti, da preide filološka specifičnost tehnik posega na terenu v drugi plan.

Skrajna ideala, ki ju lahko skiciramo, sta dva: arheolog-zgodovinar, globoko povezan s humanistično kulturo, dojemljiv za prispevek, ki ga terenski arheologiji nudijo nove znanosti, opremljen z artikuliranimi interpretativnimi orodji in sposoben tudi genialnih sintez, neveden glede zakonov arheološke stratifikacije in torej ne le glede tehnik, ki so vodilne pri terenski raziskavi, temveč tudi glede temeljnih, univerzalnih načel, ki so vodilna pri branju stratigrafije; arheolog-stratigraf, neveden glede velikih in majhnih zgodovinskih problemov, ki preplavljajo področje, na katerem deluje, neveden tudi glede dejanskega pomena zgodovinsko določljivih artefaktov iz plasti, toda temeljit analitični poznavalec stratigrafskih odnosov, tipolog človeških in naravnih dejanj in aktivnosti, ki ni fizični delavec, torej v službi drugih, temveč tudi sam znanstvenik, genialni prepoznavalec celot, pozitivnih in negativnih elementov, odnosov med štirimi dimenzijami pod površino. Dva ekstrema, smo torej rekli, in kot taka dva omejena lika, nesposobna sama pripeljati operacijo izkopavanja do konca. Vendar, če bi jo vodila, kaj bi proizvedel prvi in kaj drugi? Arheolog-zgodovinar, ki razen v bledih obrisih ne bi razločil stratigrafske sekvence, bi s prekopanjem ne pa izkopavanjem uničil svoj arhiv; deloval bi v treh dimenzijah prostora, nesposoben umestiti tisto časovno, torej, paradokсно, prav tisto zgodovino, v imenu katere in na katere predpostavkah se je lotil svoje raziskave; v kratkem, uničil bi vir svojega znanja. Arheolog-stratigraf bi proizvedel brezhibno stratigrafsko sekvenco, arhivirano v obliki kompleksnega, strogega sistema pisane in risane dokumentacije, ki bi bila zanj verjetno nema, saj bi jo bilo moč interpretirati le v luči natančnih historičnih znanj in historiografskih vprašanj. Za njim bodo lahko drugi brali v knjigi, ki jo je on razvozljal, namreč kot paleograf, ki je sposoben prepisati neko pisavo ne pa interpretirati jezika. Nič ne bi bilo uničeno za zgodovinsko raziskavo.

Skušajmo navesti konkreten primer, npr. Giacomina Bonija. Filippo Coarelli, ki se je nedavno kritično izrazil glede te teme (Coarelli 1982, 724 ss, posebej 727), upra-

vičeno izpostavlja skromnost zgodovinskih sklepov, ki jih je Boni potegnil iz svoje izkopavalne dejavnosti. Zdi se mi pa, da izvede prestrog zaključek glede *"la faible garantie scientifique qu'offre à la science de l'Antiquité une approche purement technique"*. Sam namreč priznava, da izredna Bonijeva izkopavalna dejavnost še danes dopušča uporabo *"en pleine confiance ses résultats"*, neodvisno od tistega, kar so tedaj bile njegove zgodovinske interpretacije. Tega ne moremo reči za raziskave, ki so jih v tistih letih in kasneje vodili mnogo bolj učeni arheologi in topografi; od svojih izkopavanj, izvedenih brez kakršnekoli znanstveno veljavne dokumentacije, so nam pustili le malo več kot svoja osebna izvajanja.

Kot je pripomnil D'Agostino: če bi se izkopavalec poleg metodologij posega zavedal tudi kulturnih vidikov, lastnih najdišču, ki ga raziskuje, ni nobenega dvoma, da bi bile zgodovinske informacije, ki bi jih tako dobili, bolj hitre in poglobljene; toda v našem paradoksu bi moral arheolog-zgodovinar dati prednost stratigrafu prav v imenu znanosti, zgodovine, zaradi katere deluje. Ali se moramo ob vsem navedenem strinjati, da ima druga rešitev prednost, ne mislim pred prvo, temveč absolutno, z vsem tistim, kar ta prinaša v raziskovalno politiko ter v profesionalno oblikovanje mladih? Ne verjamem. Verjamem pa, da je prišel čas, da se v Italiji brez zadržkov lotimo tega problema, ki se danes šele pojavlja in bo jutri morda že preobsežen, da bi ga obvladovali brez hudih razprtij in globokih zmešnjav.

V Italiji se je arheologija (v svojem znanstveno raziskovalnem smislu, bolj kot v smislu akademske prakse) uveljavila kot zgodovinska znanost bolj kot drugod. Sposobnost najbolj kvalificiranih strokovnjakov, da se udobno gibljejo skozi različne sisteme virov in kakorkoli sprejemajo arheološke problematike v okvir raziskav o globalni, strukturalni in nadstrukturalni rekonstrukciji zgodovine preteklosti, je povsem priznana zasluga (cfr. npr. Morel 1982, 319 ss). Ta značilnost italijanske arheologije je sad razvoja, ki ga je spodbujala stroka in ki ga lahko z besedami Bianchi Bandinellija povzamemo v tri obdobja: *"arheologija devetnajstega stoletja, pretežno filološka, ki traja do prve svetovne vojne (1914-18), izključno umetnostno-zgodovinska arheologija v vmesnem obdobju in pretežno zgodovinska arheologija (posebej jo zanimajo prazgodovinska in protozgodovinska*

obdobja), ki se je uveljavila po koncu druge svetovne vojne, torej od leta 1945 dalje" (Bianchi Bandinelli 1976, 4-5).

Za to, da so se arheološke vede v naši državi v tolikšni meri ukvarjale z zgodovinskimi problemi, smo veliki dolžniki prav Bianchi Bandinelliju, avtorju članka *L'archeologia come scienza storica* (Bianchi Bandinelli 1973; glej tudi Bianchi Bandinelli 1975). To ni predpostavljalo in še danes ne predpostavlja vedno enostavnih odnosov in izmenjav z drugimi sektorji zgodovinskega raziskovanja, še posebej ne s tradicionalnimi zgodovinarji²⁸, vendar se je italijansko zgodovinsko-arheološko raziskovanje v svojih najboljših oblikah nedvomno osvobodilo starih manjvrednostnih kompleksov v odnosih z zgodovino in je znalo svojemu sistemu virov in metodologij podeliti izrazito avtonomijo, enakovredno (kot navadno rečemo) drugim disciplinam (Lepore 1982, 428).

Najplodnejši izraz te arheološke zavesti o sebi kot zgodovinski znanosti se kaže v kulturnem vrenju, ki je sredi šestdesetih let pripeljalo do porajanja izkušnje ob reviji *Dialoghi di archeologia* in skupini prijateljev okoli nje; v naslednjih letih je bila revija znanstveni in organizacijski izdelek številnih protagonistov te izkušnje, ki jih danes prištevamo k najbolj značilnim predstavnikom italijanske arheologije na univerzah kot tudi na zavodih za varstvo spomenikov²⁹. Ta 'korenit preobrat' (Bianchi Bandinelli 1976, VIII) ne označuje le začetka obdobja izredno plodnih raziskav, temveč tudi novih, sodobnejših pogledov na področje politike varovanja in posegov na terenu: naj na tem mestu zadostuje, če omenimo močan poudarek, s katerim je Bianchi Bandinelli opozoril na potrebo ne le po izogibanju vedno številnejšim izkopavanjem, temveč tudi po njihovem vrednotenju glede na program, ki ga narekujejo prioritetni problemi zgodovinske ali ambientalne narave³⁰.

Toda bolj ko se potrjuje konkurenca arheoloških disciplin, usmerjenih h globalni zgodovinski rekonstrukciji preteklih civilizacij, tem bolj postaja pereč problem vseobsežnega ponovnega razmisleka o teoretskih in praktičnih orodjih stroke, o vzpostavitvi "nove arheologije" za "novo zgodovino": razprava, ki je očitno še v teku, sprožila pa jo je z močnim polemičnim nabojem Carandinijeva *Archeologia e cultura materiale* iz leta 1975.

Uveljavitev arheologije kot zgodovinske znanosti prinaša poleg nedvomnih zaslug na področju raziskave in njene organizacije s seboj tveganje nekaterih nesporazumov v odnosu med cilji raziskave in tehnikami, ki so ji na voljo. Postavka o nujnosti zastavitve zgodovinsko-filološkega oblikovanja arheologa, ki naj ga razumemo hierarhično superiornega njegovi tehnično profesionalni pristojnosti, je prisotna že v uredništvu revije *Dialoghi di archeologia* leta 1966. Bianchi Bandinelli je leto poprej eksplicitno podprl to postavko z besedami³¹, v katerih bi se danes težko prepoznali, razen če bi sprožili razpravo, ki bi pojasnila pomen in vsebino zgodovinsko-znanstvene usposobljenosti arheološke narave. Prav Bianchi Bandinelli pa je v svojih zadnjih plodnih študijskih letih spreminjal svoje stališče in bil odprt in pozoren do aktualnih vrenj tudi glede tega vidika stroke (Bianchi Bandinelli 1976, XIII ss). Zdi pa se mi jasno, da se je tudi znotraj najnaprednejše italijanske arheologije teh zadnjih dveh desetletij, v okviru tehnicizma večkrat pojavilo nagnjenje k preganjanju problematike, povezane s tehnikami raziskovanja, ki dejansko odsevajo nivo metodologij, s katerimi razpolaga strokovnjak.

Koncept arheologije kot zgodovinske znanosti, preseganje vsakršnega anahronističnega poskusa odriivanja zgodovinske arheologije k tistim znanostim, ki so nedopustno definirane kot pomožne, vendar tudi zavest o tem, da mora za prispevek svojih pogledov k zgodovinskemu raziskovanju arheologija bolje definirati metodologije in orodja, ki so ji lastna, vse to je dediščina, ki jo je potrebno braniti pred trdovratnimi vabili (pretežno akademske narave) v vrtinec bodisi umetnostne zgodovine, bodisi starega ali novega antikvarizma, bodisi tehnicizma brez trdnih kulturnih temeljev. Zahvala gre tudi zadnjemu delu Bianchi Bandinellija, meni Carandini, "da so se v naši državi oblikovale postavke za preseganje idealističnega nasprotja," ki se je pojavilo šele konec devetnajstega stoletja, "med znanstveno arheologijo in humanistično arheologijo. Hudo bi bilo, če bi tak položaj obvladovala le uradna tehnokratska arheologija in se je prav zato potrebno upreti poziciji, stari najmanj deset let, po kateri obstaja ali humanizem ali tehnicizem"³². Še vedno se mi to zdi najboljši odgovor na stalna sumničenja glede tehnicizma in nagnjenja k zamenjavi sredstev (tehnik raziskave) s cilji (zgodovina).

"Arheologi z navdušenjem zbirajo, merijo in natančno beležijo ter sistematično razvrščajo ostaline in luknje v zemlji samo, če so te rezultat človekovega obnašanja in tako izražajo človekovo miselnost. To loči arheologijo od filatelije, arheološke podatke od zbirke tobačnic" (Childe 1960, 9).

V tem se je zgodovinska arheologija osvobodila antikvarizma. *"Arheolog ne izkopava predmetov, marveč človeška bitja,"* se glasi slavni stavek Mortimerja Wheelera, v katerem se še danes prepoznamo. Razumljiv je sum do tistega, ki med gubami zemlje pozablja iskati ljudi, to je zgodovino, gre raje iskat mišje luknje in tako izgublja občutek za lastno dejavnost. To tveganje je možno: prirojeno je vsem tistim disciplinam, ki zahtevajo uporabo strogo filološke metode raziskave. To je tveganje, ki mu je podvržen pedantni filolog, ko ne ve poti iz vrstic svojega poškodovanega teksta, epigrafik, ki ob tehtanju med arheološkimi in zgodovinskimi vidiki napisa ostaja na limanicah opisovanja, ikonograf, ki izza svojih reprezentativnih shem ne opazi drugega kot nove sheme, itn. In vendar vsi od filologa, epigrafika, umetnostnega zgodovinarja zahtevamo trdnost metode in filološko strogost, sicer je kaznen strogo akademsko izobčenje. Arheologu pa njegovi lastni kolegi pogosteje podeljujejo dovoljenje za ubijanje, to je za uničevanje lastnih virov v imenu popustljivega tehnicizma, ki na kakršen si že bodi način opravičuje vsak prekršek.

"Kopati zemljo in spotoma iz nje jemati predmete, ki nam spodbujajo domišljijo ali ki so nam všeč, bi bilo tako nespametno ravnanje, kot da bi pri prepisovanju nekega teksta upoštevali le samostalnike ter opuščali člene, zaimke, glagole, torej vse skladišne dodatke. Drugače rečeno, pomenilo bi, da se obsojamo na popolno nerazumevanje" (Leroi-Gourhan 1961, 19).

Ali morda tega ne počne arheolog, ki posega na teren oborožen z naglimi željami po zgodovinskih informacijah in brez kakršnih koli raziskovalnih orodij, kot sicer ne bi bilo dovoljeno nobenemu paleografu poseči po pergamentu? Prevečkrat je alibi tehnicističnega tveganja pripeljal do tistega monumentalnega razumevanja izkopavalne arheologije, starega dve stoletji (Pinon 1981), katerega rezultat je neupravičeno zaničevanje bogastva informacij iz zemlje, za katere v stratigrafski usposobljenosti nepoučen arheolog niti ne sluti, da obstaja.

Temu se je več desetletij pridruževal koncept odstranitve zemlje namesto njenega izkopavanja, kar je skupaj z zakonitimi uničenji sicer res pogosto pripeljalo do kvantitativnega povečanja naših spoznanj (Carandini 1981, 22), vendar je preprečevalo, da bi se izkopavanje razvilo kot metodologija, ki bi lahko spremenila predmet naše raziskave in naša vprašanja.

Če priznamo zgodovinskemu namenu raziskave osrednje mesto in če priznamo dejstvo, da se arheolog ne more odpovedati teoretskim in praktičnim zahtevam lastne metodologije zaradi bojzani pred možnim tehnicističnim izrojevanjem, mislim, da ima najbolj pozorni del italijanske arheologije vse možnosti za obvladanje položaja, v katerem bi se lahko znašel, ko bi odvrčal nepričakovana in včasih nezavedna idealistična nazadovanja, ki se v prepričanju, da branijo zgodovino, s sklonjeno glavo borijo proti tehniki in znanosti. Če je res, da *"mora biti arheolog čedalje bolj arheolog, če hoče postati zgodovinar"* (Carandini 1982, 421) in tudi, da *"je v splošnem razpoložljivost napotkov, miselnih modelov vedno koristna za obogatitev občutljivosti in interpretativne sposobnosti arheologa, ki je bistveno odvisen od poznavanja problemov, ki uokvirjajo izkopavanje"* (D'Agostino 1981, 23), se mi zdi, da mora biti smer našega napredovanja tista, ki vodi k uravnovešenemu odnosu med dvema vidikoma arheološke terenske raziskave, torej k tisti pravilno prerokovani *"kombinaciji med različnimi znanji: morfologijo stratigrafskih enot in najdb, stratigrafijo in zgodovino"* (Carandini 1981, 46). Tega ravnovesja ni lahko doseči, moramo pa upati, da bo postalo spremljevalec vsaj tistemu, ki prevzema breme koordinacije terenske raziskave. To je cilj, ki se neposredno nanaša na profesionalno oblikovanje in torej implicira splošnejši pogovor o ustanovah, ki so za to pristojne. V zaključku se bomo omejili na nekatere opombe v zvezi z dvema temama, ki sta prisotni v ozadju Harrisove teoretske razlage: potreba po razjasnitvi raziskovalne metode in možnost njenega teoretskega poučevanja.

Slaba navada, da se metodologije, uporabljene med raziskavo, pojmujejo za same po sebi umevne, je odsev pogostega pomanjkanja celovitosti pri teh metodologijah in njihove zmedene uporabe. Že Kathleen Kenyon je v davnem letu 1939 opozorila na to znanstveno razvado (Harris 1989, 31-32), danes obtoženo na več mestih, če

ne zaradi drugega pa zaradi škode, ki jo njeno trajanje prinaša pri razširjanju novih metod ali nič manj pri izpopolnitvi starih (Barker 1981, 299; Carandini 1981, 35). Ta škoda ima vpliv tudi na podobo arheologije, kot se kaže širokemu občinstvu, saj je ob pogosti zmedi med predmetom in metodo raziskave ne spremlja nikakršna informacija o resnični naravi dela arheologov, niti vplejva v laboratorij, v katerem arheolog proizvaja zgodovino (Settis 1981, 24-25; D'Agostino 1981, 12).

Ta težava pri razlagi raziskovalnih metod na terenu ima za posledico težavo pri njihovem poučevanju. Večkrat je prevladalo lagodno splošno mnenje, po katerem se metoda izkopavanja ne poučuje, in splošen poziv k zdravem občutku, po katerem se ne morejo (glede na to, da ne obstaja absolutna metoda) podajati čvrsta pravila in torej lahko le praksa sčasoma pripelje k metodi ali, bolje rečeno, k sposobnosti gibanja med stalnimi empiričnimi približki. Če je to bilo prevladujoče obnašanje v preteklosti, pa preseneča, da se poglavje o izkopavanju v novjšem De Bouardovem priročniku začne z natančno temi besedami: *"L'art de fouiller s'apprendre sur le terrain, outils en main, et non dans des livres"* (De Bouard 1975, 203).

Jasno povedano, povečevanje arheologove manualnosti in praktičnega vidika njegove raziskovalne dejavnosti je novejša pridobitev, ki se še razširja. Vendar bo manualno-intelektualna celovitost arheologovega dela zagotovljena toliko bolj, kolikor bolj bodo postale jasne teoretske postavke njegovega dela. Izkopavanje se zatorej poučuje, ker je možno poučevati zakone arheološke stratifikacije: bolj ko se bomo tega zavedali, bolj se bo stratifška arheologija približala tistim znanostim, ki pred začetkom praktičnega dela raziskave zahtevajo ustrezno teoretsko oblikovanje. Odkar je izšla Harrisova knjiga, torej že štiri leta, je ta možnost dana.

"Moja prva izkopavalna izkušnja je bila tista v Corbridgu (Northumberland) in še predobro vem, da bi se ob delu, ki je bilo tedaj opravljeno, dandanašnji upravičeno zgrozil vsak britanski arheolog. Je pa to tipičen primer tega, kar se je počelo pred petinštiridesetimi leti, ko je bila izkopavalna arheologija tako rekoč v svojem otroštvu in so le redki arheologi v Angliji razmišljali o tem, da bi bilo mogoče potrebno slediti zgledu velikega pionirja Pitt-Riversa. Potrebno je bilo napisati knjigo

Zgodovina grofije Northumberland in oskrbniki so hoteli vedeti več o rimskem najdišču v Corbridgu; tako so predlagali izkopavanje manjšega obsega za določitev narave najdišča. Komisija se je seveda obrnila na profesorja Haverfielda kot na glavno avtoriteto za rimsko Britanijo, on pa se je odločil preživeti počitnice ob Rimskem zidu in je privolil v nadzor nad izkopavanjem. Potreben je bil seveda nekdo, ki bi prevzel dejansko vodenje del in ker sem bil pomožni konzervator v Ashmolean Museum, se je ipso facto očem profesorja iz Oxforda zdelo, da imam za to potrebne sposobnosti... po pravici rečeno, do tedaj še nikoli nisem videl izkopavanja, nikoli nisem proučeval arheoloških metod niti v knjigah (sicer pa jih v tistem času na to temo sploh ni bilo) in nisem imel niti najmanjšega pojma, kako naj bi se izvedlo rekognosciranje ali pregled terena; razen tega, da sem imel v muzeju opravka s starimi predmeti, pa še to le nekaj mesecev, nisem imel nikakršne kvalifikacije... Drugi pomočniki so bili diletanti tako kot jaz. Kot se je odločilo na začetku, je bila prva sezona zgolj eksperimentalna... vendar je bil uspeh tolikšen, da je bil ustanovljen odbor za nadaljevanje izkopavanj s ciljem popolne raziskave najdišča. Leta 1907 sem se tako znašel na čelu zares pomembnega izkopavanja, čeprav sem bil seveda še nepripravljen za tako nalogo..." (Woolley 1957, 15-16).

Koliko mladih arheologov iz naših univerz ali zavodov za varstvo spomenikov se prepozna v liku Leonarda Wooleya, ki so ga učeni profesorji poslali na teren, v izgon, nesposobnega za delovanje, vendar tudi nesposobnega za odklonitev, saj se ni ponujala nobena druga alternativa za resnično učenje kot tista, da dela sam? Če se je to dogajalo v Angliji v začetku stoletja, se je v Italiji še pred dvajsetimi ali desetimi leti, občasno pa se še danes. Italijanska arheologija osemdesetih let bo morala na dnevni red postaviti osrednji problem profesionalnega oblikovanja: vloga v igri je previsoka, tako v politiki znanstvenega raziskovanja kot v tisti varstveni.

Opombe:

1. D. Manacorda: Introduzione (v: Harris 1983, 9-36). Prevajalca se za strokovni pregled teksta in popravke zahvaljujema Darji Grosman in Bojanu Djuriću.
2. O pomenu termina matrika glej Harris 1989, 142-143.

3. Opombe, ki se v originalnem Manacordinem uvodu v Harrisov tekst nanašajo nanj, so tu 'prevedene' na strani, kot so postavljene v slovenskem prevodu (Harris 1989).
4. Edini, o katerem je na splošno govora v arheoloških priročnikih: Harris 1989, 146.
5. Glede celotne teme glej obsežno razpravo v Carandini 1981, 38 ss in 86 ss. Vse tako opredeljene stratigrafske enote so označene z arabsko številko, ki nima nobene zveze z zaporedjem stratigrafske sekvence. Takšna praksa včasih zbega tiste, ki so dejansko navajeni istovetiti stratigrafske enote s fazami (zaradi česar je pod plastjo I določena plast IA ali plast II, pod to IIA ali III...), v resnici pa le razloči dejanje ugotovitve stratifikacije od tistega njene interpretacije.
6. "V vsej zgodovini arheologije je skromna plast," pripominja Harris (Harris 1989, 102), "vedno potegnila krajši konec stratigrafske palece."
7. Ti problemi so, na primer, povsem prezrti v zadnjem in najnovejšem delu Glyna Daniela (Daniel 1981), kljub temu, da posveča zadnje poglavje 'Velikim temam arheologije'. V zvezi s tem glej upravičene kritične pripombe v Sherratt 1982, 132.
8. Glede tega so zanimive metode analiz, ki jih je po zgledu Harrisove matrike nadaljeval M. O. H. Carver: glej novo izdajo v Broglio et al. 1982.
9. Po drugi strani, če daje izdelava risb presekov možnost za analitičen študij sestave pod površino, je za Harrisja kljub temu še vedno bolj pomembna njihova vrednost za stratigrafsko dokumentacijo (Harris 1989, 80).
10. Centro Nazionale per la Ricerca = Nacionalni center za raziskavo (op. prev.)
11. Vodil jo je Andrea Carandini in koordiniral Antonino Di Vita.
12. Ob odsotnosti klasične arheološke revije, v kateri bi se odvijala razprava o problemih, ki nas tukaj zanimajo, je v zadnjih letih revija "Archeologia medievale" (ureja jo Riccardo Francovich) mnogo prispevala k približevanju italijanske stratigrafske arheologije evropskemu okolju: citiram, na primer, esej Maetzke et al. 1977 in tekst Hudson 1979.
13. Glede te izkušnje cfr. Carandini 1981, 33, 51. Poročilo je v tisku pri založniku De Donato.
14. D'Agostino 1981, 18. To zvezo sem poskušal osvetliti v dveh nedavnih delih: Manacorda 1982a in 1982b.
15. Kakšno leto poprej se je Domenico Mustilli izrekel v prid ustanovitve neke vrste osrednjega inštituta, namenjenega izkopavalnim problemom (Mustilli 1964, 160).
16. "Če se mi oporeka," je pojasnjeval Bianchi Bandinelli, "da brez romantičnega sanjarjenja Schliemann ne bi odkril Troje, odgovarjam, da bi bilo bolje, če bi bila odkrita kasneje in nam nudila bolj nadzorovane elemente" (Bianchi Bandinelli 1964, 8).
17. V Harrisovi tabeli (Harris 1989, 29) je nedvomno mesto tudi za Bonija: opozarjam na opis njegove izkopavalne metode, ki je temeljila na odstranjevanju plasti 'glede na njihovo naravno lego', in na pomen, ki ga je pripisoval prepoznavanju in preventivnemu izkopu jam. Vredno se je spomniti tudi pomembne Bonijeve vloge pri nastanku British School v Rimu v začetku stoletja (cfr. Wiseman 1981, 144 ss).
18. "Sir Mortimer je kot mnogi inovatorji uspel prekoračiti meje, začrtane z svojimi inovacijami" (Barker 1981, 32).
19. Slovenski prevod: Ceram 1980 (op. prev.)
20. Woolley 1957, 127 ss. Glej podobna razmišljanja v knjižici Parrot 1959, 16 ss. Pomislite, da se danes razpravlja o možnosti zaposlitve vsaj treh ali štirih arheologov na vsakega delavca na izkopavalnem polju.
21. Glej strani v Ferdière 1980 ter posebej mnenje o delu J. J. Hatta in P. Courbina (Ferdrière 1980, 29, 39). Tudi Ferdière meni, da je potrebno premostiti Wheelerjevo metodo, in trdi, da "la pesanteur d'un milieu scientifique particulièrement conservateur a conduit à ce que cette technique soit dépassée avant même d'avoir été généralement adoptée" (Ferdrière 1980, 41).
22. V tista leta sodijo tudi druga nezaupljiva stališča do stratigrafske metode: cfr. npr. Garašanin 1969, 118 in Daux 1966, 76 ss, posebej 86.
23. V takšni meri, da je v svoj priročnik sprejel tudi 'Stratigrafsko preglednico preseka': Frédéric 1980, 168. Škoda, da se na idealni sliki preseka, ki nam jo ponuja na str. 162, fig. 72, pojavi velika zmota: plast IV namreč prekriva plast V in je istočasno s njo prekrita.
24. Veliko urbano izkopavanje stratigrafske arheologije, ki se sedaj načrtuje v Rimu na področju cesarskih forumov, se torej v nekaterih vidikih vzorno povezuje s tistimi skromnimi 36 m², ki jih je Lamboglia raziskoval pred dvajsetimi leti.
25. Spomnimo se polemične note z Luglijem, glede tega cfr. Manacorda 1982a.
26. Močno se na Maiurijevo metodo trideset let kasneje naveže Anti (Anti 1966, posebej 51 ss).
27. Barker 1981, 33 ss. Glede silovite anti-barkerjanske polemike glej Olsen 1980 in Barkerjev odgovor (Barker 1980).
28. Glej poglavitno izkušnjo o tem, prelito v tri zvezke v: *Società romana e produzione schiavistica*, Laterza, Bari 1981, sad večletnega dela v okviru skupine Gruppo di antichistica dell'Istituto Gramsci.
29. Glede izkušnje revije *Dialoghi di archeologia* glej pripombe samega R. Bianchi Bandinellija (Bianchi Bandinelli 1974) in omembe F. Coarellija (Coarelli 1976).
30. Glej npr. Bianchi Bandinelli 1966, 20 in Carandini 1981, 77: potreba, ki se je čutila (na drugačnih političnih in ideoloških osnovah) tudi na drugih področjih bolj uradne in tehnokratske arheologije,

Kocka, kocka, kockica ...

Od arheološkega zapisa v zemlji do arheološkega zapisa na papirju

posebej s strani Massima Pallotina (Pallotino 1970), ki je v okviru italijanske arheologije predstavnik konzervativne in akademske smeri ter predstavnik zgodovinsko-antikvarnega pojmovanja stroke bolj kot zgodovinsko-umetnostnega.

31. "Najbolj tehnična plat stratigrafskega izkopavanja, zbiranja najdb, njihove inventarizacije, njihove konzervacije in morebitnega restavriranja tvorijo zbir praktičnih znanj, ki jih zlahka osvoji tudi nekdo, ki ni zgodovinsko-znanstveno usposobljen; toda le tisti, ki je za to usposobljen, lahko z veljavnimi rezultati vodi delo tehnikov. Zaradi tega mora imeti tudi zgodovinsko usposobljen strokovnjak tehnična znanja; vendar ta ne morejo in ne smejo prevladati nad prvimi" (Bianchi Bandinelli 1966, 22).

32. Carandini 1975, 146. Preseganje neproduktivnega vprašanja odnosa med 'humanistično' in 'tehnično' arheologijo je s sklicevanjem na historiografsko enotnost predmeta raziskave branil sam Pallotino (Pallotino 1963, 113). V ilustracijo čedalje bolj tesnih odnosov med arheološko raziskavo in naravoslovnimi znanostmi, fizičnimi in matematičnimi, 'v tipično zgodovinski razsežnosti', glej Gullini 1977.

Daniele Manacorda

Prevod: Katja Kjuder
Peter Turk

Za začetek : Kocke so že od nekdanj ena najbolj priljubljenih igrac. Med vsemi različnimi oblikami sestavljanj, ki jih poznamo so tudi takšne na katerih so deli sličic nalepljeni na površini kock; ali je kocka lesena ali votla ni važno. Z obračanjem jih sestavljamo v celote in od spretnosti sestavljalca je odvisno ali bo uspel sestaviti vse sličice hkrati. Ali pa Lego kocke, ki so čisto drugačna sestavljanja. Pri njih so bistvene oblika, velikost, barva in predvsem način sestavljanja - dobesedno sestavi morajo ena v drugo. Slika ali pravilnejše oblika je nato samo ena od možnih variant, ki jih oblike kock in pravila sestavljanja omogočajo.

Morda primerjava otroške igre z neko resno stroko nima prav nobene zveze; toda razpoznavanje, sestavljanje, razstavljanje in znova sestavljanje ni le igra temveč tudi preprost opis arheologovega dela. Harris hudomušno navaja iskanje dragocenosti v zemlji in to s kopanjem lukenj kot eno izmed človekovih najstarejših navad (Harris 1989, 31). Na drugi strani pa nas Barker opozarja, da je potrebno za razumevanje arheološkega zapisa v zemlji (oz. arheoloških izkopavanj) najprej poizkušati razumeti, kako so se posamezne situacije na najdiščih formirale, kako iz srednjeveškega gradu nastanejo ogromni zemljeni okopi, kako rimsko mesto postane prostrano žitno polje, prazgodovinska vas pa veriga temnozelenih lis, vidnih le spomladi in še to ne vsako leto in kako lahko pod tonami cementa današnjih mest še vedno najdemo in raziščemo staro naselje (Barker 1986, 11).

Vsako arheološko izkopavanje je uničenje in če tega nočemo priznati sebi in drugim, ki bi nas skušali zaustaviti, ne zavedajoč se, da sami, bolj ali manj nasilno, vztrajno sodelujejo v njem, si morda lahko priznamo nekaj drugega. Vsak poseg v prostor spreminja zapis v zemlji, pa naj bo to oranje, opustitev oranja, postavljanje ograje ali pogozdovanje, novo tlakovanje dvorišča ali odlagališče smeti. Naštevanje tako vsakdanjih aktivnosti gotovo zveni prozaično, toda vse kar imenujemo izraba prostora, pretekla in sedanja, skupaj z naravnimi procesi nalaganja, odnašanja in propadanja, oblikuje zapis in s tem vpliva na razpoznavnost preteklih poseljenih znakov ali na tisto, kar v svoji ozkosti želimo priznati za arheološko zanimivo, kar iščemo ali hočemo najti. Po Mobergovih besedah je med arheologi pogosto